

The Role of Productive and Non-Productive Cooperatives in Control Inflation in Kermanshah Province; with Emphasis on Importance of Cooperation in Islam

Kiomars Sohaili*

Received: 26/06/2017

Sara Moradi**

Accepted: 09/02/2018

Maryam Heidarian***

Abstract

According to the economic principles of the constitution of the Islamic Republic of Iran, the cooperative economy along with the private and public sectors is set as one of the three sectors of the Iranian economy. Cooperative has always emphasized on the fair distribution of income and social justice in Islamic teachings, but in the present study, the effects of formation of cooperatives on other macroeconomic variables such as inflation control will be investigated. Therefore, using econometric models and with ARDL approach, the effect of value added of Kermanshah's productive and non-productive cooperatives on inflation is calculated and estimated at the time of 1981-2014. The experimental results of the model indicate a positive relationship between the increased value of production cooperatives and the inflation rate due to the existence of business cycles and the boom period, and as a result of an increase in inflation due to increased production. There is also a negative relationship between the increased value of non-productive cooperatives and the inflation rate, due to increased supply of goods and services, which have led to a reduction in inflation. The relationship of other variables such as production gap, liquidity growth and exchange rate with inflation rate are positive and relationship between import volume and inflation rate is negative.

Keywords

Kermanshah, Distributive Disturbances Self-Regression Approach, Manufacturing Cooperatives, Non-Manufacturing Cooperatives, Inflation.

JEL Classification: E31, J54.

---

* Associate Professor of Economics, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran (Corresponding Author) ksohaili@razi.ac.ir

** M.A in Economics, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran, saramoradi070@gmail.com

*** Ph.D. Student of Public Sector Economics, Faculty of Social Sciences, Razi University Kermanshah, Iran, maryamheidarian.1368@yahoo.com

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان کرمانشاه با تأکید بر اهمیت تعاون در اسلام

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۲۰

مقاله برای اصلاح به مدت ۲۵ روز نزد نویسنده(گان) بوده است.

کیومرث سهیلی*

سارا مرادی**

مریم حیدریان***

چکیده

مطابق اصول اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اقتصاد تعاونی در کنار بخش خصوصی و دولتی به عنوان یکی از بخش‌های سه‌گانه اقتصاد ایران تعیین شده است. تعاون همواره در آموزه‌های اسلامی بر توزیع عادلانه درآمد و ایجاد عدالت اجتماعی تأکید داشته، ولی در مطالعه حاضر، اثرات تشکیل تعاونی‌ها بر سایر متغیرهای اقتصاد کلان همچون کنترل تورم مورد بررسی قرار خواهد گرفت؛ لذا با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی و با رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی^۱ تأثیر ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی کرمانشاه بر تورم در بازه زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۰ محاسبه و برآورد می‌شود. نتایج تجربی مدل حاکی از رابطه مثبت ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی و نرخ تورم به دلیل وجود سیکل‌های تجاری و دوره رونق و در نتیجه افزایش نرخ تورم به دنبال افزایش تولید است. همچنین رابطه منفی بین ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی و نرخ تورم به دلیل افزایش عرضه کالاها و خدمات است که منجر به کاهش تورم شده است. رابطه سایر متغیرها از جمله: شکاف تولید، رشد نقدینگی و نرخ ارز با نرخ تورم مثبت و در مقابل رابطه‌ی حجم واردات و نرخ تورم منفی می‌باشد.

واژگان کلیدی

کرمانشاه، رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی، تعاونی‌های تولیدی، تعاونی‌های غیرتولیدی، تورم.

طبقه‌بندی JEL: E31, J54

* دانشیار گروه اقتصاد دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول)

ksohaili@razi.ac.ir

** کارشناس ارشد علوم اقتصادی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

saramoradi070@gmail.com

*** دانشجوی دکتری اقتصاد بخش عمومی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

maryamheidarian.1368@yahoo.com

مقدمه

امروزه تشکیل تعاونی‌ها در جهان نهضتی انسانی، اخلاقی و تربیتی است که بر مبنای آن نظام اقتصادی خاصی برای رفاه و ایجاد اشتغال در جامعه پی‌ریزی می‌شود. سازمان‌های جهانی، توسعه را بدون مشارکت عمومی مردم فاقد ارزش و اعتبار می‌دانند و بدین لحاظ اکثر کشورها از نهضت تعاون به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم و مؤثر در امر توسعه اقتصادی استفاده می‌کنند. اگر رشد و توسعه تعاونی‌ها به‌اندازه‌ای باشد که اکثریت مردم را در برگیرد، توزیع عادلانه ثروت و ریشه‌کن کردن فقر و اختلاف طبقاتی محقق خواهد شد (انتظاریان، و سنجری، ۱۳۹۲، ص. ۷۵).

بخش تعاون در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران جایگاه رفیع و ارزشمندی دارد. قانون‌گذار، بخش تعاون را یکی از روش‌های مهم رسیدن به مرحله رشد اقتصادی قرار داده و راه رسیدن به اشتغال کامل و توزیع عادلانه امکانات و وسایل کار و تولید را گسترش بخش تعاونی معرفی کرده است. از اهداف تشکیل تعاونی‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. عدالت اقتصادی یعنی محرومیت‌زدایی، فقرزدایی و توزیع عادلانه ثروت و درآمد در جامعه.
۲. استقلال اقتصادی که هم از اهداف اصلی است و هم زمینه‌ساز تحقق عدالت اقتصادی است.
۳. رشد اقتصادی و رفع نیازهای مادی انسان‌ها است. این هدف فرعی است، بدان معنا که رشد اقتصادی بدون تحقق عدالت و استقلال همه‌جانبه کشور، مورد تأیید اسلام نیست.

علاوه بر این اهداف، تعاون و تشکیل شرکت‌های تعاونی می‌توانند در بهبود سایر متغیرهای کلان اقتصادی، از جمله تورم نیز مؤثر واقع شوند، به‌گونه‌ای که با کنترل تورم

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران *مطالعات اقتصادی* ۲۷۵

می‌توان انتظار رشد اقتصادی، بهبود سطح درآمدها و در نتیجه استقلال و عدالت اقتصادی را داشت. به عبارتی کنترل تورم به‌عنوان مجرا و کانالی جهت رسیدن به رشد اقتصادی عمل می‌کند.

از سوی دیگر می‌توان گفت، تعاونی‌ها از لحاظ اقتصادی به‌عنوان یکی از جدی‌ترین راه‌های توسعه پایدار در برنامه‌های توسعه کشور قرار دارند. نقش تعاونی‌ها در اقتصاد خرد و متوسط در صورتی که نگاه ویژه‌ای به تقویت و افزایش بهره‌وری در آنها صورت پذیرد، افزایش خواهد یافت و آمادگی ورود و حضور در عرصه فعالیت‌های اقتصادی کلان برای آنها فراهم خواهد شد. یکی از این فعالیت‌های اقتصادی می‌تواند کاهش سطح عمومی قیمت‌ها و کنترل تورم باشد، چنان‌که یکی از اهداف بخش تعاون نیز پیشگیری از تورم است؛ لذا وقتی در شبکه تعاونی سطح قیمت‌ها پایین آورده می‌شود، این کاهش قیمت خود را به قیمت بازار تحمیل می‌کند و در واقع از طریق این شبکه به کاهش سطح عمومی قیمت‌ها و توزیع مناسب کالاها به خارج از شبکه تعاونی کمک می‌کند و در نتیجه توزیع عادلانه‌تر در جامعه (به‌عنوان یکی از اصول عدالت اقتصادی و اجتماعی در اسلام) محقق می‌شود (ابراهیم‌زاده، و بریمانی، ۱۳۸۳، ص. ۸۴).

در تحقیق حاضر، تلاش شده است که نقش تعاونی‌های استان کرمانشاه را بر کنترل تورم بررسی و با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی و با رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی تأثیر ارزش‌افزوده تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی کرمانشاه را بر تورم در بازه زمانی ۱۳۹۳-۱۳۶۰ محاسبه و برآورد شد. شایان‌ذکر است در این راستا مدل‌های اقتصادسنجی ساختاری یا غیرساختاری، برای برآورد نرخ تورم به‌عنوان متغیر وابسته تعریف می‌شود. در این مدل‌ها، با توجه به مبانی نظری، عوامل تأثیرگذار بر نرخ تورم در ایران از جمله میزان تولیدات شرکت‌های تعاونی تولید و سهم فروش شرکت‌های تعاونی غیرتولیدی در استان کرمانشاه، به‌عنوان متغیرهای مستقل و کنترل تعیین می‌شوند.

از این رو ساختار مقاله حاضر به این صورت است که در بخش دوم به مرور مباحث نظری، در بخش سوم به بررسی پیشینه داخلی و خارجی تحقیق، در بخش چهارم به تصریح و برآورد مدل و در بخش آخر نیز نتیجه‌گیری و پیشنهادهای ارائه خواهد شد.

۱. مبانی نظری و ادبیات موضوع تحقیق

۱-۱. مفهوم تعاون و شرکت‌های تعاونی

تعاون در اصطلاح «یاوری و همراهی متقابل» است. این واژه از «عون» به معنی یاری نمودن و در باب تفاعل بامعناى به همدیگر کمک کردن و همیاری نمودن آمده است. به عبارت دیگر، کارگروهی، داوطلبانه و نظام‌مند را تعاون می‌گویند. سازوکارهای مورد استفاده در تعاونی‌ها متناسب با اهداف اجتماعی تعاون است (جباری، نجفی، و رهجوی، ۱۳۹۰، ص. ۴).

تنوع، تعدد، ترکیب و تأکید بر عوامل و قواعد مختلف در تعاریف ارائه شده، توسط صاحب‌نظران مکاتب مختلف تعاونی، موجب شده که تعریف واحد و مشخصی از شرکت‌های تعاونی در دست نباشد. شرکت‌های تعاونی به صورتی که مورد نظر نظام‌های سوسیالیستی است با آنچه در یک نظام سرمایه‌داری به عنوان تعاونی شناخته می‌شود متفاوت است و در مواردی تفاوت‌های بیشتر از وجوه مشترک می‌باشد. برای پی‌بردن به نکات اساسی مطرح در تعاریف مختلف تعاونی، ابتدا به شرح چند تعریف از شرکت تعاونی پرداخته می‌شود.

تعاونی مؤسسه‌ای است اقتصادی که از طرف اعضا سازمان یافته، ایجاد می‌گردد و توسط خود آنها اداره می‌شود و به تدارک یا فروش کالا و ارائه خدمات به اعضا به قیمت تمام شده می‌پردازد (بیرچال، ۱۳۸۴، ص. ۲۴).

شرکت تعاونی به منظور رفع نیازمندی‌های اعضا و با اهداف ایجاد اشتغال، قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند. پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی، جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت، قرارگرفتن مدیریت و سرمایه و منابع حاصله در اختیار نیروی کار

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران مطالعات اقتصادی اسلامی ۲۷۷

و تشویق بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار خود، پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم، و اضرار به غیر، توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم به وجود می‌آید. آزادی، نیکوکاری، دموکراسی و مشارکت همگانی اصول و ارزش‌های اساسی هستند که در اداره امور تعاونی‌ها به کار برده می‌شوند. تعاون در مفهوم اقتصادی خاص آن روش یا به تعبیر شهید دکتر بهشتی «بهتر است بگوییم شیوه‌ای در اقتصاد» است که در دو قرن اخیر در چارچوب ساختارهای رسمی مرسوم شده و تأثیرات مهمی در زندگی اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها برجای گذاشته است (حسینی‌بهشتی، ۱۳۷۴، ص. ۳).

در حقیقت تعاون شیوه‌ای در اقتصاد است که راهی بین نظام اقتصاد سرمایه‌داری و نظام سوسیالیستی در نظر گرفته شده و به «راه سوم» مشهور گردیده است. تحلیل واژه راه سوم نیز نشان می‌دهد تعاون، به سامانه-اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی-مالکیتی نو و متفاوت از راه‌های قبلی بخشیده است. هدف تعاونی‌ها برخلاف سایر بنگاه‌های تجاری دستیابی به منفعت و ثروت نیست، بلکه در تعاونی‌ها علاوه بر بهبود وضعیت زندگی و تأمین نیاز اعضا، اهداف اجتماعی همچون عدالت، مسئولیت‌پذیری و همکاری گروهی نیز دنبال می‌شود.

ماده (۲) قانون شرکت‌های تعاونی، این شرکت‌ها را چنین تعریف می‌کند: «شرکت تعاونی شرکتی است از اشخاص حقیقی و حقوقی که به منظور رفع نیازمندی‌های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضا از طریق خودیاری و کمک متقابل و همکاری آنان موافق اصولی که در این قانون مطرح است تشکیل می‌شود. تعداد اعضای شرکت تعاونی نباید از ۷ نفر کمتر باشد».

نظریات و دیدگاه‌های علمی مطرح شده در زمینه مباحث تعاونی‌ها محصول اندیشه‌های دانشمندان اروپایی است که عمدتاً در قرون ۱۸ و ۱۹ میلادی مطرح شده‌اند. اگرچه سیمون^۲ (۱۸۲۵-۱۷۶۰) فرانسوی، دیدگاه‌هایی در خصوص تعاونی‌های مطرح کرد و خوشبختی بشر را در تعاون و همکاری جستجو می‌کرد، اما تفکرات او هرگز مورد استقبال مردم قرار نگرفت و موفقیتی در این زمینه کسب نکرد. در حالی که اون^۳ (۱۸۵۸-۱۷۷۱) انگلیسی، برای اولین بار

مفهوم تعاون را در مقابل واژه رقابت به کار برد و چون خود مالک یک کارخانه بود، بنابراین در یک اقدام عملی علیرغم میل شرکای خود سازمان کار مؤسسه خود را براساس مشخصات یک شرکت تعاونی بنا نهاد و اصلاحاتی را در این خصوص انجام داد. او برای ترویج و گسترش دیدگاه‌های خود علاوه بر سفر به اقصی نقاط اروپا به کشورهای امریکا، امریکای لاتین و مکزیک سفر کرد و قدم‌های عملی زیادی در زمینه ایجاد دهکده‌های تعاونی برداشت (طالب، ۱۳۷۶، ص. ۲۷). گسترش سریع و همه‌گیر شدن اقتصاد تعاونی در سطح مختلف ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی نشان از آن دارد که عمده مردم دنیا به ارزش‌های آن واقف شده‌اند و طبیعتاً هرچه اقتصاد تعاونی در یک جامعه از گستره وسیع‌تر و اهمیت بیشتری برخوردار باشد نشان‌دهنده آن است که ارزش‌های آن برای مردم ملموس‌تر و عینی‌تر بوده است. با وجود این، نیل به اهداف و توسعه اقتصاد تعاونی هنگامی رنگ واقعی‌تر به خود خواهد گرفت که راهبردها و سیاست‌های توسعه‌گرایانه‌ای تنظیم و عملاً به اجرا گذاشته شوند. بدیهی است که راهبردها و سیاست‌های توسعه اقتصادی در هر جامعه می‌بایست مزین به ارزش‌های تعاون (به‌منزله مفاهیم کلیدی) باشند، زیرا اقتصاد تعاونی دارای ارزش‌های بی‌بدیل و قابل توجهی است که عمدتاً منبعث از فلسفه این مکتب اقتصادی-اجتماعی می‌باشد (عباسی، ۱۳۸۰، ص. ۱۳۰).

در مورد شرکت‌های تعاونی و اثرات نهضت تعاون، عقاید و نظرات مختلف وجود دارد، عده‌ای عقیده دارند که تعاونی‌ها صرفاً مؤسسات کسب‌وکارند و فعالیت آنها منحصر به رشته اقتصادی است. طبق این عقیده تعاونی‌ها نه می‌توانند و نباید اجراکننده نقش اجتماعی باشند یا هدف‌های اجتماعی را مستقلاً دنبال نمایند. عده‌ای دیگر تأکید می‌کنند که تعاونی‌ها نه تنها سازمان‌های تجاری‌اند، بلکه عوامل دگرگونی اجتماعی نیز می‌باشند. به عقیده این گروه در صورتی که نقش تعاونی‌ها صرفاً به رشته اقتصادی محدود می‌شد، کار تعاون هرگز سزاوار چنین اهمیتی که برایش قائل شده‌اند نمی‌گشت؛ اما حقیقت امر این است که اکثر مردم به‌خاطر مقاصد علمی، به دلایل اقتصادی، نه براساس فلسفی و نه به‌منظور انجام تغییرات اجتماعی،

به صفوف تعاون می‌پیوندند وارد جرگه تعاون می‌شوند تا مواد مصرفی، کالای حرفه‌ای، اعتبار، مسکن، برق، خدمات پزشکی و ... را با شرایط مناسب‌تری تحصیل نمایند. اما واقعیت دیگری هم وجود دارد، بدین معنی که کار تعاونی دارای دو جنبه است، یکی اقتصادی و دیگری اجتماعی. به عبارت دیگر یک تعاونی ضمن آنکه یک مؤسسه بازرگانی است، در عین حال یک سازمان و تلاش اقتصادی اجتماعی نیز می‌باشد و خصیصه مزبور طبعاً نقش آن را مشخص می‌سازد (طالب، ۱۳۷۶، ص. ۱۴۷).

۲-۱. دیدگاه اسلام در مورد تعاون و ارزش‌های معنوی آن

اصل یکپارچگی و روح تعاون و ایثار از خصوصیات نظام اسلامی است. در دین مبین اسلام، پیامبر اکرم (ص) از آن جهت که خواستار محقق ساختن عدالت اجتماعی بوده‌اند، کار اجتماعی - سیاسی خود را با برقراری برادری و پیاده کردن اصل تعاون میان مهاجران و انصار آغاز نمودند و از آنجاکه یکی از مصادیق عدالت اجتماعی، عدالت اقتصادی است، لذا از آن به عنوان جزئی از عدالت اجتماعی یاد شده است. عدالت اقتصادی زمانی بسط و گسترش می‌یابد که بتواند زمینه تعاون و مشارکت مردمی را در خصوص فعالیت‌های گوناگون اجتماعی و اقتصادی فراهم آورد.

در دین شریف اسلام تعاونی از دو منظر مورد توجه و تأکید قرار گرفته است؛

- ✓ اول مبانی اخلاقی و اعتقادی رویکرد تعاون است.
- ✓ دوم از نظر فقهی نیز که مجوز فعالیت تعاونی‌ها صادر شده است.

همچنین موارد فراوانی در قرآن کریم و روایات اسلامی، مؤمنان را تشویق به تعاون و شتاب در خیرات و نیکی‌ها نموده و در مقابل از همکاری در بدی‌ها و دشمنی‌ها نیز نهی گردیده است. چنانکه در آیه دو سوره مائده در قرآن می‌فرماید: «تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَ الْعَدْوَانِ» (مائده: ۲) بدین معنی که تعاون و همیاری کنید بر اساس نیکی و تقوا، و همیاری نکنید بر اساس گناه و دشمنی. لذا پایه و اساس تعاون بایستی بر نیکی و

دوری از گناه و ستمگری استوار باشد، تا بتواند به هدف‌های اسلامی جامعه عمل بپوشاند. در واقع تعاون در دیدگاه اسلامی، عبارت از آن نوع همکاری است که برای رفع نیازها و انجام یک فعالیت مشترک به وجود می‌آید.

همچنین بخش تعاون در قانون‌های مصوب نظام جمهوری اسلامی ایران، به‌ویژه قانون اساسی جایگاه ویژه‌ای دارد. امروزه تقریباً غالب کشورهای جهان با موضوع تعاون مرتبط بوده، در پی گسترش و تقویت این بخش اقتصادی هستند. تعاون یک واژه مقدس است که با عنایت به توجه ویژه قرآن کریم به آن در نگرش اسلامی اهمیت زیادی دارد. مبحث تعاون و همکاری و دیگر یاری به‌عنوان اصلی مهم برای بهبود امور، کاهش محدودیت‌ها و مشکل‌ها و ضمانت‌دهنده دوام و بقای انسان‌ها مورد توجه ادیان شریف الهی بوده و همواره به صورت‌های مختلف مورد تأکید قرار گرفته است. اگرچه در نظر اول، توسعه تشکیلات تعاونی و توجه و پیوستن گروه‌های گوناگون اجتماعی به تعاونی‌ها ملاک است، اما بایستی به توجهات اقتصادی و رفع نیازهای مادی افراد نیز دقت شود. لکن فعالیت‌های تعاونی متکی بر اصل معنوی است که موجبات هم‌بستگی عمیق مردم را فراهم می‌سازد و در دگرگونی روابط اجتماعی و تصحیح امور جامعه به سود اکثریتی است که از طریق خودیاری تشکیل شرکت‌های تعاونی را بر اقدامات فردی ترجیح داده‌اند. مردمی که از طریق پیوستن به تعاونی-ها قوای پراکنده خویش را متمرکز و استعدادها و امکانات خویش را صرف بهبود زندگی می‌نمایند سازندگان جوامعی هستند که عدالت، تقوا، همکاری و کمک متقابل، معیارهای مورد احترام و اتکای آنهاست (توتونچیان، ۱۳۸۱، ص. ۱۴).

با بررسی اجزاء نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در سطح کلان می‌توان دریافت که تلاش شده است قواعد اقتصادی بر مبنای بینش‌های اسلامی پیش‌گفته تدوین شود، لذا با لحاظ کردن اقتصاد تعاونی در متن قانون اساسی به‌عنوان یکی از ارکان اقتصاد، در کنار آن دو وجه اقتصادی دیگر یعنی اقتصاد دولتی و خصوصی مجاز شمرده شده است. این موضوع در ایران به‌عنوان سیاستی استراتژیک مورد توجه قرار گرفته است که موضوع تعاون و همکاری

به‌عنوان ضرورتی اساسی و امری فطری برای انسان‌ها و همچنین تقویت روح همدلی و یاری یکدیگر جهت رشد اجتماعات انسانی و برای بهبود امور، کاهش مسائل و مشکلات و ضامن بقای انسان‌ها مهم بوده و به‌ویژه اینکه مورد توجه ادیان الهی بوده و به اشکال مختلف محل تأکید و توصیه بزرگان دینی قرار گرفته است. اگرچه در نظر اول هدف از فعالیت‌ها و توسعه تشکیلات تعاونی و توجه و پیوستن گروه‌های گوناگون اجتماعی به تعاونی‌ها توجیهات اقتصادی و رفع نیازهای مادی افراد می‌باشد، لکن تلاش‌های تعاونی متکی بر اساس معنویت دقیقی است که موجبات همبستگی عمیق مردم را فراهم می‌سازد و در دگرگونی روابط اجتماعی و تصحیح امور جامعه به سود اکثریتی است که از طریق خودیاری تشکیل شرکت‌های تعاونی را بر اقدامات فردی ترجیح داده‌اند.

۳-۱. انواع شرکت‌های تعاونی و ارتباط آن با کنترل تورم

شرکت‌های تعاونی هم به لحاظ شکل عضویت و هم از نظر نوع فعالیت‌شان تقسیم‌بندی‌های مختلفی پیدا می‌کنند.

۱-۳-۱. انواع شرکت‌های تعاونی به لحاظ عضویت

- شرکت‌های تعاونی عام: شرکتی است که عضویت در آن برای همه آزاد بوده و مؤسسين آن بایستی سهام آن را به عموم مردم عرضه نمایند.
- شرکت‌های تعاونی سهامی خاص: شرکتی است که عضویت در آن منحصر به گروه‌های خاصی از قبیل کارگران، کارمندان، ایثارگران، زنان و... می‌باشد. در نتیجه سهام شرکت فقط به افراد واجد شرایط واگذار می‌گردد.

۱-۳-۲. انواع شرکت‌های تعاونی به لحاظ نوع فعالیت

- شرکت تعاونی تولید: طبق ماده (۱۹۰) مبحث هفتم قانون تجارت، شرکت تعاونی تولید شرکتی است که بین عده‌ای از ارباب حِرَف تشکیل می‌شود و شرکاء مشاغل خود را برای تولید و فروش اشیاء یا اجناس به‌کار می‌برند. کار اصلی و مهم این تعاونی‌ها، تولید

کالا و محصول است. در شرکت‌های تعاونی تولید، اعضاء شرکت و دستمزد دریافت می‌کنند. شرکت‌های تعاونی تولید در بخش‌های گوناگون کشور مانند: صنعت، کشاورزی، معدن و... به فعالیت مشغول هستند. بعضی از کشورها، به خصوص کشورهای در حال توسعه که با کمبود شدید سرمایه‌های داخلی و خارجی و کاهش میزان تولید و افزایش فقر و بیکاری و معضلات ساختاری ضد توسعه‌ای مواجه هستند، برای برطرف کردن این معضلات اقدام به تشکیل شرکت‌های تعاونی کرده‌اند، زیرا تعاونی‌ها می‌توانند به‌طور بارز مشارکت عمومی را در امر سرمایه‌گذاری به‌ظهور رسانند. شرکت‌های تعاونی با تجمیع پس‌اندازهای در حد پایین به شکل‌های کوچک و بزرگ می‌توانند باعث رونق سرمایه‌گذاری شده و نقدینگی را کد و بدون استفاده را وارد چرخه سرمایه‌گذاری کند. افزایش سرمایه‌گذاری باعث افزایش تولید و افزایش تولید هم باعث افزایش اشتغال خواهد شد و همه این عوامل محرک رشد و توسعه اقتصادی هستند. لذا با نگاهی اجمالی مشخص می‌شود که تمامی متغیرهای اقتصادی به‌نوعی به هم گره‌خورده‌اند و هر متغیر باعث تغییر در دیگری می‌شود (اسدی، ۱۳۹۳، ص. ۲). وقتی پول به اقتصاد تزریق می‌شود، ولی تبدیل به سرمایه و تولید کالا و خدمات نمی‌شود، طبیعتاً تورم خلق می‌کند. واقعیت این است که اگر متناسب با خلق و حجم پول، کالا و خدمات تولید نشود طبیعتاً عرضه و تقاضا فاصله معناداری از یکدیگر می‌گیرند و اولین نتیجه شکاف بین عرضه و تقاضا افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و تورم است. راهکار مهار تورم در بخش کالاهای خانوار در کوتاه‌مدت، واردات است، ولی در بلندمدت اگر پروژه‌های اقتصادی تولیدی به‌بهره‌برداری نرسند دچار تورم مزمن یا تشدید تورم ساختاری می‌شویم.

- شرکت‌های تعاونی مصرف: طبق ماده ۱۹۲ مبحث هفتم قانون تجارت شرکت تعاونی مصرف شرکتی است که برای مقاصد ذیل تشکیل می‌شود:

۱. فروش اجناس لازمه برای مصارف زندگانی اعم از اینکه اجناس مزبور را شرکا ایجاد کرده یا خریده باشند؛

۲. تقسیم نفع و ضرر بین شرکا به نسبت خرید هر یک از آنها.

این شرکت‌ها در امور مربوط به تهیه و توزیع کالا، مسکن، خدمات و سایر نیازهای اعضاء فعالیت می‌کنند. شرکت‌های تعاونی توزیع انواع گوناگونی دارند و هدف تمام آنها این است که با مرغوب‌ترین کیفیت و مناسب‌ترین قیمت احتیاجات اعضاء خود را برآورده سازند. ایجاد رابطه مستقیم میان مردم و دستگاه‌های اقتصادی و تولیدی از طریق تعاونی‌های مصرف و نیز مداخله مدیران شرکت‌های تعاونی در اتخاذ تصمیمات مهم اقتصادی و کسب‌نظر مشورتی از آنان در تهیه و اجرای طرح‌های عمرانی، روش مؤثری برای نیل به مشارکت واقعی و حقیقی و دائمی همه مردم در اجرای برنامه‌های بسط و توسعه است؛ در واقع هدف تعاونی‌های مصرف حذف واسطه‌ها و فروش کالا به‌بهای ارزان است. شرکت در پایان سال آنچه را که پس از پرداخت بهره محدود سهام و سپرده‌ها برایش باقی می‌ماند به تناسب میزان خرید میان مشتریان تقسیم می‌نماید. تقسیم مازاد برگشتی وسیله‌ای برای تحقق هدف اصلی شرکت یعنی فروش کالا به‌میزان هزینه تمام‌شده است (حسنی، ۱۳۷۴، ص. ۹۴). بدین ترتیب تعاونی‌های مصرف در کنترل نرخ تورم نقش به‌سزایی دارند؛ در واقع تعاونی‌ها می‌توانند با کم کردن فاصله تولیدکننده و مصرف‌کننده و حذف واسطه‌ها و نقش مستقیم در تولید، بازاریابی و توزیع کالا، تأثیر بسیار در کنترل تورم داشته باشند. در شرایطی که مشکلات متعدد ساختاری در نظام توزیع کالای کشور وجود دارد، این بنگاه‌های اقتصادی با کمترین امکانات و حداقل منابع و عدم دریافت خدمات از دولت، به بهترین شکل ممکن نسبت به توزیع عادلانه کالاهای اساسی موردنیاز مردم فعال هستند.

۴-۱. مفهوم تورم و انواع آن

تورم وضعیتی است که سطح عمومی قیمت‌ها، به‌طور مداوم و به‌مرورزمان افزایش می‌یابد. نکته حائز اهمیت در تعریف تورم عنصر زمان و تداوم افزایش سطح عمومی قیمت‌هاست.

بدین معنا که قیمت‌ها باید به صورت مداوم در طی زمان افزایش داشته باشند. اگر قیمت‌ها در یک دوره خاص افزایش یابند و سپس این روند صعودی قطع شود به این فرآیند تورم اطلاق نمی‌شود، چراکه افزایش صعودی در قیمت‌ها باید تداوم داشته باشد (تفضلی، ۱۳۷۶، ص. ۱۲۳). می‌توان تورم را به دسته‌های کوچکتری نیز تقسیم کرد:

- تورم پنهان: در آن قیمت ثابت ولی کیفیت کمتر می‌شود.
- تورم خزنده: تورمی آرام و پیوسته است، که معمولاً به علت افزایش تقاضا است. بعضی اقتصاددانان معتقدند که محرکی برای افزایش درآمد است و بعضی دیگر معتقدند که سبب کاهش قدرت خرید است.
- تورم رسمی: به علت افزایش عرضه پول از سوی دولت.
- تورم ساختاری: افزایش قیمت‌ها به دلیل وجود تقاضای اضافی. در این نوع تورم دستمزدها به دلیل وجود فشار (کمبود) در برخی بخش‌ها افزایش می‌یابد. این نوع تورم در کشورهای در حال پیشرفت زیاد است.
- تورم سرکش: افزایش سریع و بی حد و مرز قیمت‌ها. آثار تورم سرکش عبارتند از: الف) کاهش ارزش پول، ب) گسستگی روابط اقتصادی، ج) فروپاشی نظام اقتصاد. - تورم شتابان: افزایش سریع و شدید نرخ تورم. مثلاً وقتی دولت سعی کند بیکاری را پایین‌تر از حد طبیعی نگاه دارد، این اقدام باعث افزایش تورم می‌شود.
- تورم مهارشده: تورمی است که به دلیل وجود شرایط تورمی در کشور ایجاد شده است و در مقابل از افزایش آن جلوگیری شده است. این شرایط معمولاً از فزونی تقاضای کل بر عرضه کل کالاها و خدمات پدید می‌آید که با فرض ثابت بودن دیگر شرایط به ازدیاد قیمت‌ها می‌انجامد (حافظی، ۱۳۷۸، ص. ۴).

۱-۵. ارتباط سایر متغیرها با تورم

براساس نظریه پول‌گرایان، رشد نقدینگی تنها عامل بروز تورم در جامعه است؛ به طوری که حرکات بلندمدت و هم‌زمان بین رشد حجم پول و تورم در طیف وسیعی از کشورها در

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران مطالعات اقتصادی اسلامی ۲۸۵

دوره‌های مختلف به‌اثبات رسیده است. در کشور ما نیز رشد نقدینگی یکی از عوامل مؤثر رشد سطح عمومی قیمت‌ها بوده است (سحابی، سلیمانی، خضری، و خضری، ۱۳۹۲، ص. ۱۴۴). البته تورم در کشور ما یک پدیده صرفاً پولی نیست. شکاف تولید از جمله عوامل ساختاری مؤثر بر تورم است. از سوی دیگر کشور ما عضو بسیار کوچکی از اقتصاد جهانی است و لذا به لحاظ وابستگی مصرف داخلی به تولید خارجی و حجم بالای واردات در کشور، قیمت‌های داخلی تا حد زیادی متأثر از قیمت‌های جهانی است (عمادزاده، صمدی، و حافظی، ۱۳۸۴، ص. ۳۸). همچنین به‌دلیل تغییر و تحول عمیق در نظام‌های ارزی به‌نظر می‌رسد نرخ ارز بیش‌ازپیش به‌عنوان عامل کلیدی و مهم در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی خودنمایی می‌کند و اثرگذاری و اثرپذیری نوسانات نرخ ارز بر تورم جزء مباحث رایج اقتصادی شده است. نرخ ارز مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده قیمت مواد اولیه، کالاهای واسطه‌ای، تجهیزات سرمایه‌ای و کالاهای نهایی است و همان‌گونه که ذکر شد با توجه به‌وابستگی بالای تولید و مصرف به واردات به‌نظر می‌رسد هم نرخ ارز و هم واردات بر تورم تأثیرگذار باشند (پیرایی، و کوروش‌پسندیده، ۱۳۸۱، ص. ۶۴).

۲. مطالعات تجربی

۲-۱. مطالعات داخلی

تقدیسی، جمشیدی، و نجفی (۱۳۹۵)، در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان اصفهان»، به تحلیل عوامل مؤثر بر تقویت و توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی اصفهان با استفاده از روش تحقیق توصیفی-همبستگی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در شرکت‌های تعاونی تولید روستایی از هفت عامل مجزای اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، بازاریابی، آموزش، روان‌شناختی و عامل فرهنگی تشکیل می‌شوند.

حیدری، و علی‌بیگی، و بینائیان (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «موانع و راهکارهای فعال‌سازی تعاونی‌های مرزنشین استان کرمانشاه»، موانع و مشکلات فعال‌سازی تعاونی‌های

مرزنشین را مورد بررسی قرار داده‌اند و سپس به بیان راهکارهای عملی می‌پردازند. هدف اصلی این پژوهش توصیفی - اکتشافی، بررسی موانع و شناسایی بهترین راه‌حل‌ها برای تعاونی‌های مرزنشین استان کرمانشاه است. جامعه آماری پژوهش را مدیران عامل و اعضای هیأت مدیره این تعاونی‌ها تشکیل می‌دهند. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده بود که تعداد ۸۵ نفر با استفاده از جدول کرجسی و مورگان انتخاب شدند. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن توسط استادان دانشگاه و متخصصان تعاونی و پایایی آن نیز با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید گردید. برای استخراج موانع تعاونی‌ها از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. برپایه نتایج پژوهش، عوامل گوناگونی به نام‌های موانع دولتی - حمایتی، مدیریتی، آموزشی، اجتماعی - اقتصادی و مهارتی - تخصصی استخراج شدند. فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب و بالا بردن سهمیه ارزی مرزنشینان و آزادی عمل بیشتر در واردات و صادرات از جمله راهکارهای مهم فعال‌سازی این تعاونی‌ها می‌باشند.

درتومی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیربخش تعاون بر توزیع عادلانه درآمد در ایران طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ با استفاده از داده‌های تابلویی»، به بررسی عملکرد بخش تعاون بر توزیع عادلانه درآمد در ایران طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ با استفاده از داده‌های تابلویی پرداختند. نتایج این پژوهش با استفاده از روش Pooling و همچنین داده‌های پانلی برآورد گردیده است. نتایج نشان‌دهنده‌ی اثر منفی اعتبارات استانی و اشتغال بر شاخص ضریب‌جینی می‌باشد.

صادقپور (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «نقش تعاونی‌ها در توسعه اقتصادی کشور» که به روش توصیفی - تحلیلی انجام گرفته است، به بررسی نقش محوری تعاونی‌ها در توسعه پایدار منطقه و ملی پرداخته است. نتایج این مطالعه حاکی از آن بود که از رهگذر تعاونی‌ها می‌توان نظام ارزشی کشور را به سوی جایگاه واقعی‌اش هدایت نمود و با تبیین راهکارها و راهبردهای توسعه‌ای می‌توان به توسعه منطقه‌ای، گسترش عدالت اجتماعی و توسعه پایدار کشور کمک کرد.

عطانسب شریانی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «ارزش افزوده در شرکت‌های تعاونی»، با توجه به اهمیت ارزش افزوده در شرکت‌های تولیدی و خدماتی، به مقایسه ارزش افزوده در شرکت‌های تعاونی و سایر شرکت‌ها پرداخته‌اند. همچنین روش‌های تولید ارزش افزوده به‌منظور آماده کردن بستر مناسب جهت ترغیب شرکت‌های تعاونی به سمت وسوی تولید ارزش افزوده بیان شده‌اند.

عباسی، و حسینی نیا (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر مدیریت دولتی در عملکرد تعاونی‌های تولید کشاورزی»، به بررسی تأثیر مدیریت دولتی در عملکرد تعاونی‌های تولید کشاورزی پرداختند. این مطالعه از حیث امکان کنترل متغیرها از نوع پژوهش‌های شبه تجربی و توصیفی است. جامعه آماری پژوهش شامل ۱۵۷ تعاونی تولید کشاورزی در استان‌های فارس، خراسان شمالی، رضوی و جنوبی، کرمان و اصفهان بوده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بوده و به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری ناپارامتری من ویت نی یو استفاده شده است. یافته‌های این مطالعه نشان‌دهنده تأثیر مثبت مدیریت دولتی در برخی از ابعاد عملکردی تعاونی‌ها از حیث اجتماعی بوده درحالی‌که بر روش شاخص‌های عملکرد فنی و اقتصادی چندان تأثیر نداشته است.

جباری، نجفی، و رهجوی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر ایجاد اشتغال تعاونی‌های بخش کشاورزی در استان فارس»، به بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد اشتغال تعاونی‌های بخش کشاورزی در استان فارس برای تعاونی‌های تولید کشاورزی و گاوداران پرداختند. داده‌های مورد مطالعه از طریق تکمیل ۱۹۶ پرسشنامه و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی دو مرحله‌ای در سال ۱۳۸۹ گردآوری و با استفاده از روش لاجیت تخمین زده شده‌اند. نتایج نشان دادند که متغیرهای عضویت، وام‌های اعطایی، سن اعضا و بعد خانوار در تعاونی‌های گاوداری اثر مثبت و آموزش‌های ترویجی اثر منفی بر ایجاد اشتغال داشته‌اند. همچنین در تعاونی‌های کشاورزی متغیرهای وام‌های اعطایی و فروش نهاده‌های کشاورزی اثر منفی و خرید محصولات کشاورزی و بعد خانوار و سن اثر مثبت بر ایجاد اشتغال داشته‌اند.

هوشمند، و حسن‌نژاد (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «عنوان بررسی نگرش اعضای شرکت‌های تعاونی مرزنشین در زمینه عملکرد این تعاونی‌ها»، نشان دادند که میزان رضایت‌مندی اعضای شرکت‌های تعاونی مرزنشینان از شاخص‌های اقتصادی در مقایسه با سایر ابعاد عملکردی آنها در سطح پایین‌تری قرار گرفته است. این در حالی است که بیشترین میزان رضایت‌مندی مربوط به عملکرد مدیریتی این شرکت‌ها می‌باشد.

آذری، هوشمند، و نقوی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «سنجش رضایت‌مندی از فعالیت شرکت‌های تعاونی مرزنشینان استان خراسان رضوی»، نشان دادند که در عمل، عملکرد اقتصادی این تعاونی‌ها در میزان تأثیرگذاری بر اقتصاد خانوار چندان موفقیت‌آمیز نبوده و در مجموع، در مقایسه با سایر موارد و کارکردها، با رضایت‌مندی کمتر اعضای تعاونی‌ها همراه شده است.

۲-۲. مطالعات خارجی

آنال، گوکلوسی و فرانگواسا^۴ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «یک بررسی تطبیقی از موفقیت و شکست تعاونی‌های ماهیگیری در اژه، ترکیه»، نشان داد که مسائل مالی، آموزشی و قانونی عوامل اصلی عدم موفقیت تعاونی‌ها در این کشورند. وی به علاوه نشان داد که انگیزه اعضا برای موفقیت ضروری است.

کلسی^۵ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «آیا کارگاه‌های آموزشی برای ایجاد ظرفیت‌های ارزیابی در میان مؤسسه‌های خدماتی تعاونی عمل می‌کنند»، معتقد است برگزاری کارگاه‌های آموزشی به منظور ارتقای دانش شغلی تعاونی‌ها بخشی از حرفه است که پیامد آن افزایش مهارت‌ها و خودکارآمدی است و می‌توان آن را به نردبان توسعه تشبیه کرد.

بنتوراکی^۶ (۲۰۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تعاونی‌ها و فقر در انگلستان»، سیاست‌های مداخله‌گرانه دولت، تخلف و تجاوز از اصول اساسی تعاون، قوانین غیرپیشرفته تعاونی، عدم استقلال و خودمختاری، نبود دموکراسی، عدم توانمندسازی اعضا و فقدان ساختار سازمانی کارآمد را از علل عدم موفقیت تعاونی‌های تانزانیا بیان می‌کند. وی موفقیت تعاونی‌های تانزانیا

را منوط به ایجاد تحول در وضعیت رهبری و اصلاح نقش دولت در تعاونی‌ها می‌داند و معتقد است با اصلاح در رهبری تعاونی‌ها و اتحادیه‌های آنها، کارایی افزایش می‌یابد که خود شرط موفقیت در توسعه اقتصادی و اجتماعی است. همچنین وی نقش دولت، وضع قوانین پیشرفته مربوط به تعاونی‌ها، آموزش اعضا و رهبران تعاونی و ترویج تعاونی و برنامه‌های مشارکت مردمی در تعاونی‌ها را از عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌ها می‌داند.

در آموزه‌های اسلامی و همچنین مطالعات تجربی انجام‌شده، اثرات تعاون همواره بر توزیع درآمد، ایجاد عدالت اجتماعی و کاهش تبعیض طبقاتی بوده است. ولی نکته‌ای که در تمام مطالعات مغفول مانده است، تأثیر تعاون بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی همچون تورم است که تاکنون در مطالعه‌ای به آن پرداخته نشده است. یکی از دلایل نبود پیشینه‌های مرتبط با موضوع نیز همین موضوع می‌باشد؛ لذا یکی از اهداف این مطالعه واردکردن مدل‌های اقتصادسنجی و متغیرهای کلان اقتصادی به تعاون و اسلام است.

۳. تصریح و برآورد مدل

۳-۱. تصریح مدل

با توجه به چارچوب مبانی نظری ارائه‌شده، نظریات ساختارگرایان و نظریه انتظارات تطبیقی در حوزه مباحث مربوط به تورم، و همچنین هدف اصلی این پژوهش که بررسی نقش تعاونی‌ها بر کنترل تورم در استان کرمانشاه است، برای آزمون فرضیه‌ها، مدل اصلی که به این منظور ارائه می‌شود و انتخاب متغیرهای آن براساس مطالعه ریچارد و میستر^۷ (۱۹۹۷) به صورت ذیل می‌باشد:

$$INF_t = \alpha_0 + \alpha_1 MR_t + \alpha_2 MOR_t + \alpha_3 EXR_t + \alpha_4 PVA_t + \quad \text{رابطه (۱)}$$

$$\alpha_5 CVA_t + \alpha_6 GAP_t + \varepsilon_t$$

$$Gap = (gdp - hpgdp) / hpgdp \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$hpgdp: \text{Min}\{\sum_{t=1}^T (Y_t - Y_t^{tr})^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(Y_{t+1}^{tr} - Y_t^{tr}) - (Y_t^{tr} - Y_{t-1}^{tr})]^2\} \quad \text{رابطه (۳)}$$

INF_t : نرخ تورم

MR_t : رشد نقدینگی

GDP_t : تولید ناخالص داخلی واقعی

MOR_t : حجم واردات حقیقی

EXR_t : نرخ ارز

PVA_t : ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی در استان کرمانشاه

CVA_t : ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی در استان کرمانشاه

GAP_t : شکاف تولید که با استفاده از رابطه (۲ و ۴) به دست می‌آید.

$hpgdp$: تولید ناخالص فیلتر شده با استفاده از فیلتر هادریک پرسکات که از طریق رابطه (۳) به دست می‌آید.

بازه زمانی انتخابی برای این پژوهش، ۱۳۹۳-۱۳۶۰ می‌باشد. آمار و اطلاعات لازم مربوط به متغیرهای نرخ تورم، نقدینگی، تولید ناخالص داخلی، واردات، نرخ ارز از اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی و ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی از اداره کار و رفاه اجتماعی استان کرمانشاه تهیه و جمع‌آوری شده است. همچنین به جهت تشریح داده‌های موردبررسی در این پژوهش، در جدول (۱) آمار توصیفی این متغیرها آورده شده است.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرهای موردبررسی

متغیر	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	کشیدگی	چولگی	آماره جاک-برا
نرخ تورم	۲۰/۵۶	۰/۷۷۱	۰۶/۹۳	۶/۹۰	۳۳/۵	۰/۱	۶/۳	(۰/۱۹) ۶۷/۳
رشد نقدینگی	۳۷/۱	۱۹/۱	۴۵/۸۱	۰/۱۵	۳۶/۱	-۲۷/۰	۷۷/۱	(۰/۳۳) ۲/۲۰

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران مطالعات اقتصادی اسلامی ۲۹۱

متغیر	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	کشیدگی	چولگی	آماره جارک-برا
تولید ناخالص داخلی واقعی	۲۱/۴۶۳۱۴	۸۶/۰۸۰۳۲	۶۲۸/۷۲۸۱۶	۷۸۸/۱۵۱۱	۳۳/۳۰۷۶۱	۱۵/۰	۵۸/۱	۳/۶۱۴ (۵۱/۰)
واردات	۵۲۶/۰۳۸۶	۶۳/۶۷۰۰۵	۱۷/۲۵۵۱۱	۸۷/۶۱۱۱	۳۶/۳۶۸۳	۶۴/۰	۸۳/۱	۲/۴ (۴۱/۰)
نرخ ارز	۱۰/۸۷۳۳	۱۷۵۱	۷۸/۵۳۸۵۱	۶/۶۶۶	۰۵/۰۱۹۳	۷۶/۰	۴۶/۱	۴/۲۱۴ (۱۷/۰)
ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی	۸۷/۲۸۸۸	۶۶/۱۷۶۶	۵۱/۵۱۹۱۱	۶۵/۸۱۴	۳۱/۳۱۱۴	۱۰/۰	۱۵/۱	۳/۱۷۱ (۲۰/۰)
ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی	۵۷/۶۶۶۵۱	۶۰/۱۰۱۱۱	۱۵/۱۷۸۱۴	۶۳/۵۷۰	۰۲۵۷/۳۰	۶۷/۰	۲۳/۱	۴/۸۹ (۰/۰۹)

منبع: یافته‌های پژوهش

۲-۳. نتایج حاصل از برآورد مدل

۱-۲-۳. آزمون‌های مانایی

نخستین مرحله در برآورد یک الگوی سری‌زمانی، بررسی مانایی متغیرهای آن الگوست. به‌طورکلی هر سری‌زمانی هنگامی ایستا نامیده می‌شود که میانگین و واریانس آن در طی زمان ثابت باشد و مقدار کوواریانس بین دو دوره زمانی، تنها به فاصله یا وقفه بین دو دوره بستگی

داشته و ارتباطی به زمان واقعی محاسبه کوواریانس نداشته باشد. در این مطالعه برای تشخیص مانایی متغیرهای سری زمانی (۱۳۹۳-۱۳۶۰) از آزمون‌های دیکی-فولر تعمیم یافته استفاده شده است که نتایج آن در جدول (۲) منعکس شده است. طول وقفه براساس معیار شوارتز^۸ تعیین شده و عرض از مبدأ و روند نیز براساس آماره t آنها انتخاب شده است.

جدول (۲): آزمون ریشه واحد دیکی-فولر تعمیم یافته (باعرض از مبدأ و روند)

مقادیر بحرانی			آماره دیکی-فولر	طول وقفه	متغیر
۱۰٪	۵٪	۱٪			
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۲/۹۱۷۵	۰	INF
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۵/۶۰۹۵	۱	D(INF)
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۱/۹۰۴۵	۰	MR
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۵/۱۴۶۴	۱	D(MR)
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۳/۱۲۲۵	۰	MOR
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۳/۸۴۲۵	۱	D(MOR)
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۲/۲۷۹۱	۰	EXR
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۵/۵۳۵۵	۱	D(EXR)
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۲/۱۱۱۰	۰	PVA
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۳/۴۰۰۵	۱	D(PVA)
-۳/۲۰۹۶	-۳/۵۵۲۹	-۴/۲۶۲۷	-۱/۱۰۴۶	۰	CVA
-۳/۲۱۵۲	-۳/۵۶۲۸	-۴/۲۸۴۵	-۴/۳۶۳۲	۱	D(CVA)

منبع: محاسبات پژوهش

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، کلیه متغیرهای مدل در سطح ایستا نمی‌باشند و قدرمطلق آماره دیکی-فولر تعمیم یافته محاسبه شده برای آنها در سطح از قدرمطلق مقادیر

بحرانی کوچک‌تر بوده و بنابراین فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد را نمی‌توان رد کرد. بنابراین با یک‌بار تفاضل‌گیری از متغیرها، قدرمطلق آماره دیکی-فولر تعمیم‌یافته برای آنها از قدرمطلق مقادیر بحرانی بزرگتر شده و ایستا بودن آنها را به اثبات می‌رساند. با توجه به اینکه ترکیبی از متغیرهای $I(0)$ یا $I(1)$ وجود دارد، بایستی با استفاده از روش مناسب، وجود رابطه هم‌جمعی میان متغیرها مورد بررسی قرار گیرد. برای تحلیل روابط بلندمدت و کوتاه‌مدت بین متغیرها، از رهیافت خودتوضیح با وقفه‌های گسترده استفاده شد.

۲-۲-۳. نتایج حاصل از برآورد مدل کوتاه‌مدت

براساس معیارهای تعیین وقفه بهینه از جمله شوارتز و حنان-کوئین، حداکثر یک وقفه بهینه برای متغیرهای موجود در مدل در نظر گرفته شده است. نتایج برآورد کوتاه‌مدت مدل در جدول (۳) نشان داده شده است:

جدول (۳): نتایج حاصل از برآورد رابطه کوتاه‌مدت مدل

متغیر	ضریب	سطح احتمال
نرخ تورم با یک دوره وقفه - $INF(-1)$	۰/۱۹۱۶	۰/۲۳۳
رشد نقدینگی - MR	۰/۱۷۰۶	۰/۱۸۲
واردات حقیقی - MOR	-۰/۰۰۱۴	۰/۲۹۴
نرخ ارز - EXR	۰/۰۰۱۰	۰/۳۴۱
ارزش‌افزوده تعاونی‌های تولیدی - PVA	-۰/۰۰۸۰	۰/۰۶۳
ارزش‌افزوده تعاونی‌های تولیدی با یک دوره وقفه - $PVA(-1)$	۰/۰۱۰۲	۰/۰۰۶
ارزش‌افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی - CVA	-۰/۰۰۱۶	۰/۰۰۳
شکاف تولید - GAP	۰/۰۰۱۲	۰/۰۳۱
عرض از مبدأ - C	۱۶/۹۲۴۵	۰/۰۲۶
روند - TREND	۰/۶۸۰۸	۰/۴۱۸
$R^2 = ۰/۶۹۵۲$		$\bar{R}^2 = ۰/۵۷۵۹$
F = ۵/۸۲۹۰ (۰/۰۰۰)		h-DW = ۰/۹۷۸۸

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج جدول (۲)، لگاریتم ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی دارای رابطه منفی با نرخ تورم است، به طوری که با یک واحد افزایش در ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی، نرخ تورم به اندازه ۰/۰۰۸ واحد کاهش می‌یابد. البته این رابطه با یک دوره تفاضل، مثبت و معنی‌دار است، به طوری که با یک واحد افزایش در ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی، ۰/۰۱۰۲ واحد به نرخ تورم افزوده می‌شود. می‌توان گفت با انتقال منحنی عرضه به سمت راست و افزایش عرضه ناشی از افزایش ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی، تورم کاهش می‌یابد. اما ارزش افزوده دوره قبل به دلیل آنکه مدل مورد آزمون از نوع مدل‌های ARDL است، معمولاً علامت تمام وقفه‌های یک متغیر طبق تئوری یکسان نیست.

لگاریتم ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی دارای رابطه منفی و معناداری با نرخ تورم است، به طوری که با یک واحد افزایش در ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی، نرخ تورم به اندازه ۰/۰۰۱۶ واحد کاهش می‌یابد.

رابطه رشد نقدینگی، نرخ ارز و شکاف تولید با نرخ تورم مثبت است، به طوری که با افزایش رشد نقدینگی، نرخ ارز و بیشتر شدن شکاف تولید، نرخ تورم افزایش می‌یابد. درحالی که واردات حقیقی دارای رابطه منفی با نرخ تورم هستند و با افزایش این متغیر، نرخ تورم کاهش می‌یابد.

تورم دوره قبل از جمله عواملی است که بروز انتظارات تورمی را در دوره حاضر تقویت می‌کند؛ لذا تورم روانی نیز از جمله متغیرهای مؤثر بر نرخ تورم در ایران در هر دوره است. رابطه نرخ تورم انتظاری (تورم با یک دوره وقفه) با خود تورم، مثبت می‌باشد و بیشترین مقدار تأثیرگذاری نسبت به سایر متغیرها بر نرخ تورم (۰/۱۹) دارد.

مقادیر بالای ضرایب تعیین نشان‌دهنده آن است که متغیرهای مستقل موجود در مدل قدرت توضیح‌دهندگی بالایی بر نرخ خودکشی دارند. آماره F محاسباتی حاکی از معنادار بودن کل رگرسیون برآوردی است. به دلیل حضور وقفه‌های متغیر وابسته، از آماره h-دوربین واتسون^۹ استفاده شده که مقدار آن دال بر عدم وجود خودهمبستگی بین جملات اخلاص است.

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران مطالعات اقتصادی اسلامی ۲۹۵

جهت حصول اطمینان از برقراری فروض کلاسیک (عدم وجود خودهمبستگی، فرم تبعی صحیح، توزیع نرمال جملات پسماند و همسانی واریانس) می‌توان از آماره‌های تشخیص استفاده نمود. نتایج حاصل از این آزمون‌ها در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول (۴): نتایج حاصل از آماره‌های تشخیص

آزمون F		آزمون LM		فروض کلاسیک
احتمال	آماره	احتمال	آماره	
۰/۵۵۵	۰/۳۵۹۷	۰/۴۶۶	۰/۵۳۰۸	Serial Correlation
۰/۱۸۰	۳/۳۵۷۹	۰/۱۳۷	۴/۳۶۹۹	Functional Form
-	-	۰/۱۴۹	۳/۸۰۱۶	Normality
۰/۱۲۷	۲/۴۵۶۶	۰/۱۲۰	۲/۴۲۳۱	Heteroscedasticity

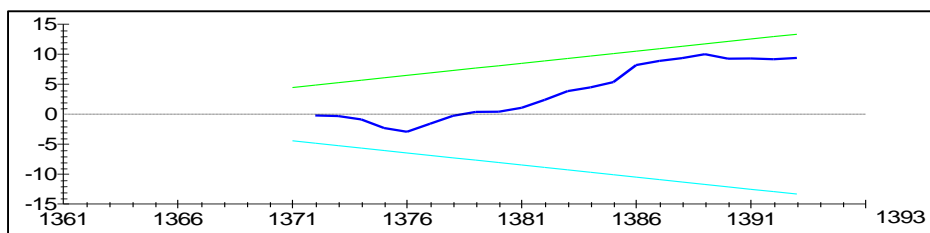
منبع: یافته‌های پژوهش

از آنجایی که احتمال مربوط به آزمون‌های خودهمبستگی، ناهمسانی واریانس، تورش تصریح و نرمالیتی بزرگتر از ۰/۰۵ است، بنابراین فرضیه صفر این آزمون مبنی بر عدم وجود خودهمبستگی، ناهمسانی واریانس، عدم تورش تصریح و نرمالیتی را نمی‌توان رد کرد و مدل برآوردی فروض کلاسیک را تأمین می‌کند.

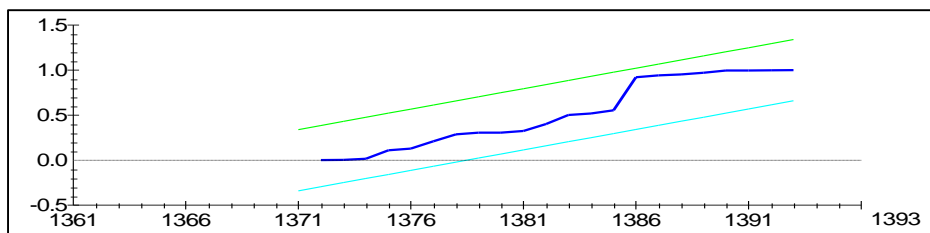
برای اطمینان از ثبات ساختاری مدل، آزمون‌های «مجموع پسماند تجمعی بازگشتی^{۱۰}» و «مجذور پسماند تجمعی بازگشتی^{۱۱}»، را که منعکس‌کننده ثبات در ضرایب تخمینی در طول دوره موردبررسی هستند، انجام شده است. این آزمون بیان می‌کند پارامترهای تخمین زده شده در یک سری زمانی ممکن است در طی زمان تغییر کنند و پارامترهای بی‌ثبات نیز ممکن است به عدم تشخیص صحیح منجر شوند؛ لذا انجام آزمون ثبات پارامتری ضروری به نظر می‌رسد. برای این منظور از آزمون مزبور استفاده خواهد شد. اگر نمودارهای ارائه شده داخل فاصله اطمینان ۹۵٪ باشند، فرضیه صفر مبنی بر وجود ثبات ساختاری را نمی‌توان رد کرد و اگر

نمودارها از فاصله اطمینان بیرون زده باشند یا به عبارتی فاصله اطمینان را قطع کرده باشند، فرضیه صفر را می‌توان رد کرد.

نمودار (۱): آزمون مجموع پسماند تجمعی بازگشتی (CUSUM) مربوط به ثبات ساختاری مدل
منبع: محاسبات پژوهش

نمودار (۲): آزمون مجذور پسماند تجمعی بازگشتی (CUSUMSQ) مربوط به ثبات ساختاری مدل
منبع: محاسبات پژوهش

همان‌طور که مشاهده می‌گردد هر دو نمودار در بین دوخطی می‌باشند که ناحیه بحرانی را در سطح خطای ۰.۰۵ تعیین کرده‌اند، بنابراین در سطح اطمینان ۰.۹۵ می‌توان گفت که مدل از ثبات ساختاری برخوردار است.

۳-۲-۳. نتایج حاصل از برآورد مدل بلندمدت

قبل از بحث درباره وجود رابطه تعادلی بلندمدت بین متغیرهای موجود در الگو لازم است آزمون وجود همگرایی بلندمدت، بین متغیرهای موجود صورت گیرد. برای انجام آزمون همگرایی از روش بنرجی، دولادو و مستر^{۱۲} (۱۹۹۲) استفاده شده است. بدین‌منظور با استفاده

از مدل ARDL، الگوی پویای رابطه مبادله خالص برآورد شده است. در آزمون بنرجی، دولادو و مستر، فرضیه صفر بیانگر وجود هم‌انباشتگی یا رابطه بلندمدت است، چون شرط آنکه رابطه پویای کوتاه‌مدت به سمت تعادل بلندمدت گرایش دارد، آن است که مجموع ضرایب کمتر از یک باشد. برای انجام آزمون موردنظر باید عدد یک را از مجموع ضرایب باوقفه متغیر وابسته کم کرد و بر مجموع انحراف معیار ضرایب مذکور تقسیم کرد.

$$t = \frac{\sum_{i=1}^k \tilde{Q}^{-1}}{\sum_{i=1}^p \tilde{S}Q^{-1}} \quad \text{رابطه (۴):}$$

اگر قدر مطلق t به دست آمده از قدر مطلق مقادیر بحرانی ارائه شده توسط بنرجی، دولاد و مستر (۱۹۹۲) بزرگتر باشد، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود هم‌انباشتگی رد شده و وجود رابطه بلندمدت پذیرفته می‌شود.^۳

در برآورد مدل حاضر نیز، آماره محاسباتی برابر با ۵/۱۶- است، که قدر مطلق آن از قدر مطلق مقدار بحرانی ارائه شده توسط بنرجی، دولاد و مستر (۴/۵۲- در سطح ۹۵٪) بزرگتر است، بنابراین فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود هم‌انباشتگی (رابطه بلندمدت) در سطح اطمینان ۹۵٪ رد شده و وجود رابطه بلندمدت پذیرفته می‌شود. نتایج برآورد مدل بلندمدت در جدول (۵) ارائه شده است.

جدول (۵): نتایج حاصل از تخمین رابطه بلندمدت مدل

متغیرها	ضرایب	سطح احتمال	آماره t
MR	۰/۲۱۱۰	۰/۰۳۳	۲/۸۰۵۱
MOR	-۰/۰۰۱۷	۰/۰۸۶	-۱/۹۹۲۷
EXR	۰/۰۰۱۲	۰/۰۳۷	۲/۷۸۱۴
PVA	۰/۰۰۲۷	۰/۰۰۷	۳/۰۸۰۵
CVA	-۰/۰۰۱۹	۰/۰۰۳	-۳/۲۷۱۱
GAP	۰/۰۰۱۶	۰/۰۴۲	۲/۱۵۱۶
C	۲۰/۹۳۵۸	۰/۰۱۳	۲/۶۸۱۲

متغیرها	ضرایب	سطح احتمال	آماره t
TREND	۰/۸۴۲۲	۰/۴۱۶	۰/۸۲۸۸

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از برآورد رابطه بلندمدت مدل نشان می‌دهد، با افزایش یک واحد در رشد نقدینگی، نرخ تورم به اندازه ۰/۲۱ واحد افزایش یافته است. این بدان معنی است که همراه با افزایش نقدینگی، عرضه کالاها و خدمات به طور متناسب افزایش نیافته و با فرض ثابت بودن سرعت گردش پول، این امر سبب افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده و تورم گسترش می‌یابد. در کشور ایران نیز ظرفیت‌های تولید و ساختار حاکم بر تولید به گونه‌ای نیست که همراه با افزایش نقدینگی طرف عرضه نیز به همان نسبت افزایش نقدینگی رشد یابد، لذا افزایش نقدینگی و حجم پول سریعاً تأثیر خود را به صورت افزایش قیمت‌ها و بروز تورم نشان می‌دهد.

با افزایش حجم واردات حقیقی، تورم به اندازه ۰/۰۰۱۷ واحد کاهش یافته است. می‌توان گفت با افزایش واردات، عرضه افزایش یافته، لذا متوسط سطح قیمت‌ها کاهش می‌یابد. همچنین با افزایش شکاف تولید که به دلیل مشکلات ساختاری در کشور ما ایجاد می‌شود، نرخ تورم افزایش می‌یابد. این شکاف فزونی تقاضای کل نسبت به عرضه‌ی کل کالاها و خدمات را نشان می‌دهد. به عبارت دیگر، افزایش روند شکاف تولید ناشی از فشار تقاضا (که عمدتاً در اثر سیاست‌های پولی ایجاد می‌گردد) حاکی از آن است که از ظرفیت‌های موجود اقتصاد کشور به میزان بالاتر از حدبینه استفاده می‌شود. در این وضعیت، سیاست‌های اقتصادی کشور می‌بایست بر افزایش تولید بالقوه، بهبود فضای کسب و کار و انجام سرمایه‌گذاری مولد متمرکز گردد. علاوه بر این تکمیل طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی نیمه‌تمام دولتی به گونه‌ای که موجب فشارهای تورمی نگردند از اولویت برخوردار بوده و مناسب‌ترین گزینه پیش‌رو می‌باشند.

با افزایش نرخ ارز، نرخ تورم به اندازه ۰/۰۰۱۲ واحد افزایش یافته است. به نظر می‌رسد با اتخاذ سیاست یکسان‌سازی ارز، کاهش پاداش ریسک بازار ارز، و متعاقباً تأثیر همسوی این متغیر بر نرخ ارز، سبب کاهش سهم تغییرات نرخ ارز بر بروز تورم می‌گردد. به واسطه افزایش واردات، عرضه‌ی کالاها افزایش یافته، در نتیجه متوسط سطح عمومی قیمت‌ها یا نرخ تورم کاهش می‌یابد.

همچنین با افزایش ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی، نرخ تورم به اندازه ۳/۱۳ درصد افزایش یافته است. می‌توان استدلال کرد که این افزایش نرخ تورم مربوط به سیکل‌های تجاری است که در دوره رونق اتفاق می‌افتد. چراکه یکی از ویژگی‌های دوره رونق علاوه بر افزایش تولید، افزایش تورم (به دلیل وجود تقاضای بالا) نیز می‌باشد. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد سهم ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی نسبت به کل ارزش افزوده ناچیز است، و به همین دلیل نتوانسته است در کنترل تورم و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها مؤثر باشد؛ لذا با افزایش ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی، نرخ تورم افزایش یافته است. و با افزایش یک درصدی در مورد نیز، با افزایش ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی، توزیع و عرضه کالاها و خدمات افزایش یافته، در نتیجه باعث کاهش سطح عمومی قیمت‌ها می‌شود. لذا می‌توان گفت تعاونی‌های غیرتولیدی، با افزایش تولید و عرضه کالاها و خدمات و همچنین بهبود شبکه‌های توزیع توانسته‌اند در کنترل تورم نقش مؤثری ایفا کنند.

۳-۲-۴. برآورد الگوی تصحیح خطا

برای مقایسه رفتار کوتاه‌مدت متغیرها با مقادیر بلندمدت، از الگوی تصحیح خطای مرتبط با رابطه کوتاه‌مدت استفاده می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده اگر ضریب ECM از نظر آماری معنی دار و منفی باشد، بیانگر سرعت تعدیل بالا است و همچنین معنی دار بودن ضریب ECM نشان‌دهنده وجود رابطه بلندمدت معنی دار بین متغیرهای الگو می‌باشد. براساس نتایج ارائه شده ضریب ECM (-1) برابر ۰/۸۰- است و این امر نشان‌دهنده آن است که در صورت بروز

شوک‌های ناگهانی در کوتاه‌مدت، در هر دوره ۰/۸۰ از اثر شوک تعدیل می‌شود و تقریباً در طول دو دوره الگوی کوتاه‌مدت به سمت الگوی بلندمدت همگرا خواهد شد.

جدول (۶): نتایج برآورد مدل تصحیح خطا

متغیرها	ضرایب	سطح احتمال	آماره t
DMR	۰/۱۷۰۶	۰/۱۸۲	۱/۳۷۵۳
DMOR	-۰/۰۰۱۴	۰/۲۹۴	-۱/۰۷۳۰
DEXR	۰/۰۰۱۰	۰/۹۷۲۰	۰/۳۴۱
DPVA	-۰/۰۰۸۰	۰/۰۶۲	-۱/۹۵۶۰
DCVA	-۰/۰۰۱۶	۰/۰۰۳	-۳/۳۴۸۹
DGAP	۰/۰۰۱۲	۰/۰۳۱	۲/۲۹۲۴
DC	۱۶/۹۲۴۵	۰/۰۲۶	۲/۳۷۹۳
DTREND	۰/۶۸۰۸	۰/۴۱۸	۰/۸۲۴۰
ECM(-1)	-۰/۸۰۸۴	۰/۰۰۰	-۵/۱۶۹۲
F= ۴/۸۴۲۲ (۰/۰۰۱) $R^2=۰/۶۲۷۴$ $\bar{R}^2=۰/۵۸۱۶$			

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با عنایت به اهمیت و جایگاه ویژه تعاون از دیدگاه اسلام و تأکید جدی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر بخش تعاون، در تحقیق حاضر، با بهره‌گیری از مدل خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی، تأثیر ارزش افزوده تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی استان کرمانشاه به همراه تعداد دیگری از متغیرهای کنترل، بر تورم برآورد شد. نتایج برآورد مدل در کوتاه‌مدت و بلندمدت تقریباً مشابه بوده و مقدار معنادار ECM بر وجود رابطه بلندمدت و همگرایی بردار بلندمدت دلالت داشت. براساس یافته‌های پژوهش، با افزایش یک درصدی در ارزش افزوده تعاونی‌های غیرتولیدی، نرخ تورم به اندازه ۱/۹ درصد کاهش می‌یابد. لذا پیشنهاد می‌شود ضمن تثبیت جایگاه این بخش از تعاونی‌ها در اقتصاد کشور، جهت افزایش سهم آنها

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران مطالعات اقتصادی اسلامی ۳۰۱

در تولید ملی کشور تسهیلاتی فراهم گردد. همچنین، نتایج پژوهش نشان داده است که تأثیر نرخ رشد حجم نقدینگی بر نرخ تورم مثبت است. از آنجایی که یکی از دلایل رشد شدید حجم نقدینگی در کشور ایران، اتکاء زیاد دولت به سیستم بانکی کشور جهت جبران کسری بودجه می‌باشد، کاهش این اتکاء شدید از طریق توسعه و گسترش بازارهای سرمایه توصیه می‌شود. علاوه بر آن، به منظور کنترل گسترش بی‌رویه حجم نقدینگی و کاهش اثرپذیری سیاست پولی از سیاست‌های مالی، موضوع استقلال بانک مرکزی باید توسط سیاست‌گذاران به صورت جدی‌تری مدنظر قرار گیرد تا بانک مرکزی بتواند با کاهش تسهیلات اعتباری به دولت و شرکت‌های دولتی، در کنترل حجم نقدینگی با استقلال بیشتری عمل کند و تورم را مهار نماید. براساس یافته‌های پژوهش، سهم شکاف تولید و مشکلات ساختاری در بروز تورم ۰/۱۱ درصد است. به عبارت دیگر عوامل ساختاری که خود از عدم تعادل‌های بخشی نشأت می‌گیرد، سبب بروز فشارهای تورمی در اقتصاد کشور گردیده است. شتاب بخشیدن به افزایش تولید ناخالص داخلی از جمله عوامل مؤثر بر کاهش شکاف تولید و کاهش تورم است. در این راستا پیشنهاد می‌شود سیاست‌های پولی و مالی باید به گونه‌ای اتخاذ گردد که اختلاف بین تولید ناخالص داخلی حقیقی در دوره‌های رونق و رکود کاهش یابد و به این ترتیب با کاهش شکاف تولید از اثرات نامطلوب آن بر تورم کاسته گردد. نهایتاً آنکه نتایج پژوهش مشخص نمود که تأثیر نرخ ارز بر نرخ تورم در بلندمدت مثبت است. با توجه به تأثیرپذیری شدید نرخ ارز در ایران از عوامل و تکانه‌های خارجی، پیش‌بینی این تکانه‌ها و استفاده از ابزارهایی مانند تقویت صندوق توسعه ملی که بتواند اقتصاد کشور را در مواجهه با این تکانه‌ها توانمند سازد، نیز پیشنهاد می‌گردد.

یادداشت‌ها

1. ARDL
2. Simon
3. Oven
4. Unal, Guclusoy & Franquesa
5. Kelsey

- 6. Benturaki
- 7. Richard & Hoffmaister
- 8. SIC

۹. دامنه مورد پذیرش برای h -دوربین واتسون بین $1/96$ و $1/96$ - است.

- 10. Cumulative Sum of Recursive Residual
- 11. Cumulative Sum of Squares of Recursive Residuals
- 12. Banerjee, Dolado & Master

۱۳. جهت رد یا پذیرش مقدار، t به دست آمده از برآورد با مقادیر بحرانی t موجود در جداول مربوط به آزمون t در کتب آماری با توجه به سطوح معناداری (۱، ۵ و ۱۰ درصد) مقایسه می شود. اگر t به دست آمده از برآورد از مقادیر موجود در جدول بیشتر باشد، نشان دهنده معنادار بودن و در غیر این صورت معنادار نیست. همچنین می توان به صورت ذیل نیز عمل کرد: اگر قدر مطلق t به دست آمده بیشتر از ۲ باشد، می توان گفت که متغیر مورد نظر معنادار است (البته به سطح معنادار بودن بستگی دارد).

کتابنامه

آذری، لطفعلی؛ هوشمند، محمود؛ و نقوی، سمیه سادات (۱۳۸۸). سنجش رضایت مندی از فعالیت شرکت های تعاونی مرزنشینان استان خراسان رضوی. فصلنامه روستا و تعاون، ۵(۱۷)، ۸۷-۱۱۱.

ابراهیم زاده، عیسی، و بریمانی، فرامرز (۱۳۸۴). بررسی تطبیقی تعاون و جایگاه آن در نظام های اقتصادی- اجتماعی. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۹(۷۹)، ۸۱-۱۰۶.

اسدی، شهاب (۱۳۹۳). پایگاه اطلاع رسانی بسیج کارگری کشور. <http://basijkargari.ir>
امیر شقاقی، امیر (۱۳۹۴). کارکردهای اقتصادی فعالیت های تعاونی. همایش بین المللی مزیت ها و ظرفیت های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
انتظاریان، ناهید، و سنجرى، محمد (۱۳۹۲). نقش تعاونی ها در تحقق حماسه اقتصادی و بهبود فضای کسب و کار. ماهنامه کار و جامعه، ۲۱(۱۶۲)، ۷۴-۸۰.

بیرچال، جانستون (۱۳۸۴). اصول تعاون، ده سال پس از تصویب (اصغر بیات، مترجم)، فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲۴(۱۷۳)، ۲۱-۲۹.

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران *مطالعات اقتصادی اسلام* ۳۰۳

پیرایی، خسرو، و کوروش پسندیده، حسین (۱۳۸۱). مطالعه تجربی رابطه بین نرخ ارز و تورم در ایران. پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی، ۱(۴)، ۶۱-۸۰.

تفضلی، فریدون (۱۳۷۶). اقتصاد کلان، نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصادی (چاپ دهم). تهران: نشرنی. تقدیسی، احمد؛ جمشیدی، علیرضا؛ و نجفی، مریم (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان اصفهان. فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۹(۳۴)، ۶۱-۷۲.

توتونچیان، ایرج (۱۳۸۱). تعاون از دیدگاه اسلام و مبانی نظری آن. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۱۱(۱۳۷)، ۱۳-۱۷.

جباری، مظفر؛ نجفی، بهاء‌الدین؛ و رهجوی، مریم (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر ایجاد اشتغال تعاونی‌های بخش کشاورزی در استان فارس؛ مطالعه موردی تعاونی‌های تولید کشاورزی و گاوداران. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲۲(۸۸)، ۱-۱۵.

جمعه‌پور، محمود، و طالبی، محمدعلی (۱۳۹۰). بررسی نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه مناطق؛ مطالعه موردی تعاونی مرزنشینان شهرستان درمیان. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۲۲(۸۶)، ۶۵-۱۰۲.

حافظی، باسط (۱۳۸۷). تورم چیست؟. <http://eco4u.blogfa.com/post-37.aspx>

حسنی، حسن (۱۳۷۴). حقوق تعاون (شرکت‌های تعاونی) (جلد اول). تهران: دانشگاه تهران. حسینی‌بهشتی، سیدمحمد (۱۳۷۴). اهمیت شیوه تعاون از دیدگاه شهید مظلوم آیت‌الله دکتر سیدمحمد حسینی‌بهشتی. تهران: وزارت تعاون.

حیدری، حسین؛ علی‌بیگی، امیرحسین؛ و بینائیان، اکرم (۱۳۹۴). موانع و راهکارهای فعال‌سازی تعاونی‌های مرزنشین استان کرمانشاه، تعاون و کشاورزی، ۲۶(۱۰۲)، ۸۹-۱۰۹.

درتومی، ندا (۱۳۹۴). بررسی تأثیر بخش تعاون بر توزیع عادلانه درآمد در ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۵ با استفاده از داده‌های تابلویی. همایش بین‌المللی مزیت‌ها و ظرفیت‌های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

رسولی، سعید (۱۳۹۴). نگرشی بر کارکرد نظام اقتصاد تعاونی در تولید و توزیع ثروت و رفع فقر ساختاری. همایش بین‌المللی مزیت‌ها و ظرفیت‌های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

سحابی، بهرام؛ سلیمانی، سیروس؛ خضری، سمیه؛ و خضری، محسن (۱۳۹۲). اثرات رشد نقدینگی بر تورم در اقتصاد ایران: مدل‌های تغییر رژیم، فصلنامه راهبرد اقتصادی، ۲(۸)، ۱۴۴-۱۴۶.
صادقپور، عسل (۱۳۹۴). نقش تعاونی‌ها در توسعه اقتصادی کشور، ارزش افزوده شرکت‌های تعاونی. همایش بین‌المللی مزیت‌ها و ظرفیت‌های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

طالب، مهدی (۱۳۷۶). اصول اندیشه‌های تعاونی. تهران: دانشگاه تهران.
عباسی، اسدالله، و غلامحسین حسینی‌نیا (۱۳۹۱). بررسی تأثیر مدیریت دولتی در عملکرد تعاونی‌های تولید کشاورزی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۳۱(۹۱)، ۱۲۵-۱۵۰.
عباسی، محمدرضا (۱۳۸۰). ارزش‌های اقتصاد تعاونی و نقش آن در توسعه اقتصادی. ماهنامه بانک و اقتصاد، ۴(۱۶)، ۶۴-۶۸.

عطاءنسب‌شیریانی، اکبر (۱۳۹۴). ارزش افزوده شرکت‌های تعاونی. همایش بین‌المللی مزیت‌ها و ظرفیت‌های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
علی‌نژادنانگی، طوبی (۱۳۹۴). اهمیت و آگذاری فعالیت‌های دولت به تعاونی‌ها جهت توسعه اقتصاد؛ نمونه موردی استان هرمزگان، ارزش افزوده شرکت‌های تعاونی. همایش بین‌المللی مزیت‌ها و ظرفیت‌های تعاونی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
عمادزاده، مصطفی؛ صمدی، سعید؛ و حافظی، بهار (۱۳۸۴). بررسی عوامل (پولی و غیرپولی) مؤثر بر تورم در ایران. پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی، سال ۵(۱۹۸)، ۳۳-۵۲.
مرادی، جواد؛ ولی‌پور، هاشم؛ و نعمت‌الهی، مرضیه (۱۳۹۱). عملکرد مالی و اشتغال‌زایی شرکت‌های تعاونی فعال در استان فارس. فصلنامه تعاون و کشاورزی، ۳۱(۸۹)، ۳۹-۱۹.

نقش تعاونی‌های تولیدی و غیرتولیدی بر کنترل تورم در استان ... / کیومرث سهیلی و دیگران *مطالعات اقتصادی اسلامی* ۳۰۵

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۰). آموزش و ترویج اصول و اندیشه‌های اقتصاد. تهران:

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

هوشمند، محمود، و حسن‌نژاد، مریم (۱۳۸۹). بررسی نگرش اعضای شرکت‌های تعاونی مرزنشینان

در زمینه عملکرد این تعاونی‌ها (مطالعه موردی: استان خراسان رضوی). فصلنامه اقتصاد و توسعه

کشاورزی، ۲۴(۳)، ۲۹۷-۲۸۸.

یوسفی، احمدعلی (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی اقتصاد تعاونی با اقتصاد سرمایه‌داری و اقتصاد اسلامی.

فصلنامه اقتصاد اسلامی، ۱۰(۳۷)، ۲۹-۵۶.

Abbasi, A., & Hosseinieni, G. H. (2012). Investigating the Effect of Governmental Management on the Performance of Agricultural Production Cooperatives, *Quarterly Journal of Cooperatives and Agriculture*, 1(2). (In Persian).

Abbasi, M. R., (2001), Cooperative Economics Values and Its Role in Economic Development, *Bank and Economics*, 16, 68-64. (In Persian).

Agénor, P. R., & Hoffmaister, M. A. W. (1997). *Money, Wages and Inflation in Middle-Income Developing Countries* (No. 97-174). International Monetary Fund. (In Persian).

Amir Shaghghi, A. (2015). Economic Operations of Cooperative Activities, Abstract of Contemporary Articles on Cooperative Benefits and Capacities in Economic and Social Development, 41, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare, Tehran. (In Persian).

Asadi, S. (2014). Worker's Basij Informational Base of the Country, <http://basijkargari.ir>. (In Persian).

Ata-Nasbashshariani, A. (2015). The Value Added of Cooperative Companies, Abstract of Contemporary Articles on Cooperative Benefits and Capacities in Economic and Social Development, p. 40, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare, Tehran. (In Persian).

Azari, L. (2002). Satisfaction Measurement of Activity of Cooperative Companies of the Border Residents of Khorasan Razavi province, *Journal of Rural and Tavan*, 2, 111-87. (In Persian).

Benturaki, J. (2000). Cooperatives and Poverty Allevation. England: IDS TEMA.

Birchal, J. (2005). Principles of Co-operation, Ten Years After Approval, Asghar Bayat Translator, *Cooperative Quarterly*, 173, 29-21.

Cooperative, M. (2011). Education and Promotion Dept., Economics and Thoughts

- Dtroom, N. (2015). Investigating the Effect of Cooperative Share on the Fair Dissemination of Income in Iran during the Years 2010 by Using Panel Data, Abstracts of the Contemporary Articles on the Advantages and Capacities of Cooperatives in Economic Development and Social Services, 67, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare, Tehran.
- Ebrahimzadeh, I., & Barimani, F. (2004). Comparative study of Co-Operation and its Position in Socio-Economic Systems. *Quarterly Journal of Geographic Research*, 79. (In Persian).
- Emadzadeh, M, Samadi, S, & Hafezi, B., (2005). Investigating factors (monetary and nonpolitical) affecting inflation in Iran, *Journal of Humanities and Social Sciences, Quarterly Journal*,. 19. (In Persian).
- Entezarian, Nahid and Sanjari, Mohammad (2013). The Role of Cooperatives in Realizing the Economic Sentiment and Improving the Business Environment, the Social, Economic, Scientific and Cultural Monthly of Work and Society, 162. (In Persian).
- Erdman, D., & Coates, D. E. (2005). The Genesis of Train-to-Ingrain. *Interview (Audio)*.
- Fridaypour, M. & Talebi, M., (2011). Investigating the Role of Boundary Cooperatives in the Development of the Southern Khorasan Border Areas (Case Study: Border Guard Cooperatives in Darmian County). *Quarterly Planning for Welfare and Social Development*, 10, 65- 102. (In Persian).
- Hasani, H. (1995). *Cooperative Rights (Cooperative Companies)*, Tehran University Press, 1. (In Persian).
- Heidari, H, A, Beigi, A, H, & Binaeian A., (2015), Barriers and Activation Strategies for Provincial Cooperatives in Kermanshah Province, *Cooperative and Agriculture*, 4(14), 89-109. (In Persian).
- Hoshmand, M., & Hassan Nejad, M. (2010). Investigating the Attitudes of Members of Cooperative Boundaries Companies on the Performance of These Cooperatives (Case Study: Khorasan Razavi Province). *Journal of Agricultural Economics and Development (Science and Technology of Agriculture)*, 24 (3), 297-288. (In Persian).
- Hosseini-Beheshti, S, M. (1995). The Importance of Cooperatives in the Viewpoint of Shahid Mazlum Ayatollah Dr Seyyed Mohammad Hosseini Beheshti, Tehran, Ministry of Cooperatives, First. (In Persian).
- Jabari, M. (2011). Factors Affecting the Employment of Agricultural Cooperatives in Fars Province, Case Study of Agricultural Cooperatives and Dairy Farmers, *Cooperative Quarterly*, Twenty-Second Year, New Volume, Number 8 . (In Persian).

- Kelsey, K. D. (2008). Do Workshops Work for Building Evaluation Capacity Among Cooperative Extension Service Faculty? *Journal of Extension*, 46(6).
- Moradi, J. (2012). Financial Performance and Employment of Active Cooperative Companies in Fars Province, *Cooperative Quarterly*, 23(9). (In Persian).
- Nejad, Ali. & Nanji, T., (2015). The Importance of Assigning Government Activities to Cooperatives for Economic Development (Case Study of Hormozgan Province, Increasing Value of Cooperative Companies, Abstract of Congressional Articles on Advantages and Capacities Cooperatives in Economic and Social Development, 124, Ministry of Cooperatives, Labor and Social Welfare, Tehran. (In Persian).
- Pirabi, K, & Kourosh Ssandideh, H., (2002). The Empirical Study of the Relationship Between Exchange Rate and Inflation in Iran, *Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(4). (In Persian).
- Rossouli, S. (2015). An Attitude to the Functioning of the Cooperative Economic System in the Generation and Distribution of Wealth and Eliminating Structural Poverty, Abstract Conference Articles on the Advantages and Capacities of Cooperatives in Economic and Social Development, p. 179, Ministry of Cooperatives, Work and Social Welfare, Tehran. (In Persian).
- Sadeghpour, H. (2015). The Role of Cooperatives in Economic Development of the Country, The Value Added of Cooperative Companies, Abstract of the International Conference on the Advantages and Capacities of Cooperatives in Economic and Social Development, p. 52, Ministry Cooperatives, Work and Social Welfare, Tehran. (In Persian).
- Sahabi, B. (2013). The Effects of Liquidity Growth on Inflation in Iran's Economy: Models of Mode Changes, *Journal of Economic Strategy*, 2(4). (In Persian).
- Tafazoli, F. (1997). Macroeconomics, Theories and Economic Policies, Tehran, 10. (In Persian).
- Talib, M. (1997). Principles of Cooperative Thoughts, Tehran University Press. First Edition. (In Persian).
- Totunchian, I. (2002). Cooperative in Terms of Islam and its Theoretical Foundations. *Cooperative*, 137. (In Persian).
- Unal, V, U, Guclusoy, H, & Franquesa, R., (2009). A Comparative Study of Success and Failure of Fishery Cooperatives in the Aegean, Turkey. *Journal of Applied Ichthyol.* 25(4), 349-400.
- Yousefi, A, A. (2010). Comparative Study of Cooperative Economics with the Capitalist Economy and Islamic Economics. *Quarterly Journal of Islamic Economics*, 10(37), 56-29.